
К.С. Шахбазян

канд. юрид. наук,
учений секретар Центру досліджень
інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України,
e-mail: shahbazjan@nas.gov.ua

ВИМОГИ ЩОДО ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ДЛЯ РОЗМІЩЕННЯ СТАТЕЙ НАУКОВИХ ЖУРНАЛІВ У БІБЛІОГРАФІЧНИХ ТА РЕФЕРАТИВНИХ БАЗАХ ДАНИХ *SCOPUS*, *WEB OF SCIENCE*, *INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL* ТОЩО

<https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.372.046>

Розглянуто низку питань, пов'язаних із розміщенням наукових видань у наукометричних бібліографічних базах: вимоги до журналів для включення до цих баз даних; вимоги до матеріалів для їх опублікування у виданнях, які індексуються у цих бібліографічних базах даних.

Ключові слова: вимоги до журналів, включення до міжнародних наукометричних баз даних, політика відкритого доступу, авторське право.

Сьогодні існує багато міжнародних систем цитування — наукометричних бібліографічних баз даних (БД). Найавторитетнішими з них є ті, індекси яких визнають та використовують у всьому світі — *Web of Science* і *Scopus*, *PubMed*, *Index Copernicus*. Питання правового характеру, пов'язані з розміщенням наукових публікацій у цих БД, можна розглянути в двох аспектах: вимоги до журналів, яких необхідно дотримуватись для включення до цих БД, і вимоги до матеріалів для їх опублікування у виданнях, які індексуються в цих бібліографічних БД.

Спочатку розглянемо вимоги до журналів для включення до цих наукометричних баз даних.

Для ухвалення рішення щодо включення журналу, наприклад, до *Web of Science* або *Scopus*, фахівці БД виконують його перевірку за чотирма групами критеріїв. Безпосередньо дотримання вимог авторського права стосуються такі критерії оцінювання: політика журналу (*Journal policy*), якість вмісту (*Quality of content*), доступність через Інтернет (*Online availability*).

Головною вимогою до журналу є наявність переконливої редакційної концепції / політики (*convincing editorial concept / policy*):

оцінюється за інформацією на сайті, за відповідністю змісту назви і оголошеним цілям; наявність чітких вимог стосовно роботи з авторами, рецензентами, надання доступу користувачам з дотриманням національного та міжнародного законодавства, яке не обмежується лише авторським правом.

Політика відкритого доступу. Журнали повинні прагнути максимального поширення інформації серед зацікавлених осіб та організацій і запроваджувати політику відкритого доступу й відповідні правові режими як для видання в цілому, так і для своїх архівів відкритого доступу [1]. Журнали можуть обрати так звані зелений (*the green road*) або золотий (*the golden road*) шлях надання доступу користувачам до власного вмісту.

Зелена дорога — архівування наукових публікацій ученими на власних веб-сайтах або в інституційних репозитариях. Архівування не виключає публікації цих же статей в комерційних журналах.

Золота дорога — це публікація статей в електронних журналах відкритого доступу.

Так, наприклад, у процесі відбору журналів до деяких БД експерти беруть до уваги формат видання (друковане видання / електронний журнал) і режим доступу (доступ за передплатою / відкритий доступ). Інколи пріоритет надається виданням з відкритим доступом до матеріалів (повним або частковим).

Отже, якщо журнал прагне увійти в індекси цитування, він повинен сформулювати і дотримуватися: чіткої редакційної політики, етики наукових публікацій.

Найчастіші причини відмови від експертизи (близько 58 % заявлених журналів): сайт не містить інформації про визнання етики публікацій і відсутності зловживань.

Положення про видавничу етику і недобросовісну видавничу практику. Положення про видавничу етику містить принципи, які безпосередньо стосуються авторського права [2—4].

Наявність такого положення у виданні вказує на те, що видавець дотримується визнаних "правил поведінки" і етичних норм. Такого роду заява повинна ґрунтуватися на принципах Комітету з етики наукових публікацій (*Committee on Publication Ethics, COPE*) щодо рівності всіх статей / авторів для редактора, редакції та рецензентів; дотримання правил конфіденційності; запобігання несумлінності; принципів публікацій оригінального характеру та запобігання плагіату (а також повідомлення про те, яких заходів буде вжито у разі його виявлення); запобігання конфліктів інтересів.

Умови цитування та самоцитування. Під час експертизи видань береться до уваги і рівень самоцитування. Цей показник відображає кількість самоцитування журналу порівняно з кількістю посилань на нього, наведених у всіх журналах, включаючи і цей журнал. Для авторів надання посилань на попередні публікації, найбільш тісно пов'язані з поточними результатами, є абсолютно нормальною практикою, незалежно від джерела даної публікації. Однак є журнали, в яких коефіцієнт самоцитування превалює в загальній кількості цитувань. Хоча, наприклад, серед усіх журналів, представ-

лених в *Journal Citations Report* в 2010 році, 85 % мають рівень самоцитування 15 % або менше. Таким чином, самоцитування є цілком нормальним для більшості журналів, і його наявність варто допускати. Однак у разі значного відхилення даного показника *Web of Science* прагне визначити, чи не впливає зайве самоцитування на збільшення імпаکت-фактора журналу штучним способом. Якщо буде виявлено, що самоцитування використовується неналежним чином, то визначення імпакт-фактора журналу припиняється мінімум на два роки, і журнал стає кандидатом на виключення з цієї БД.

Критерії прийняття журналів до БД передбачають перевірку таких питань їхньої діяльності: чи демонструє журнал прозорість у видавничих операціях; чи має політики або практики цифрового збереження контенту (має електронні архіви); чи надає достатню або достовірну інформацію щодо авторських зборів (прийняття, обробка рукописів або публікація статті), чи не приховує її; чи бере з авторів плату за публікацію, вимагаючи передання авторських прав, а також зберігає авторські права на вміст журналу; чи вимагає передання авторського права у момент надходження рукописів на розгляд; чи публікує інформацію про політику ліцензування щодо журнальних статей або демонструє нерозуміння відомих стандартів ліцензування статей у журналах з відкритим доступом, або надає суперечливу ліцензійну інформацію на сторінках свого сайту; чи публікує Видавець на сайті політику відкликання статей або відкликає статті без офіційної заяви (*stealth retractions*).

Негативна практика з вищезазначених питань може свідчити, що це видання — "хижак", який не повинен опинитись у жодній із нормальних рейтингових БД.

Як зазначено на сайті *Web of Science*, неетична публікаційна політика журналу, наприклад хижацькі методи або редакційні інструкції, що призводять до надмірного самоцитування, недостовірного цитування або цитування за змовою, так само як і інші шахрайські практики, неприйнятні в жодному журналі і призводять до негайної відмови в індексації.

Якщо вони виявлені в журналі, який вже входить у *Web of Science Core Collection*, вони можуть бути підставою для виключення журналу з бази або скасування будь-яких "накручених" шахрайським способом метрик цитування.

Отже, щоб потрапити у *Scopus* і *Web of Science* необхідно створити або привести в порядок сайт видання. Сайт — основне джерело інформації для читачів журналу, його авторів, рецензентів, а також для міжнародних експертів, які будуть аналізувати журнал. Таким чином, англійська версія сайту є пріоритетною.

Тому необхідно на англійській версії сайту передбачити відображення інформації, яка свідчить про те, що редакція знає і дотримується міжнародних видавничих конвенцій, а також дотримується загальноприйнятих норм поведінки і визнаних у світі редакційних практик. Потрібно також розмістити на сайті ряд розділів із відповідями на питання юридичного характеру:

- процедура розгляду та публікації матеріалів (*Submission and publication procedure*);

- опис системи контролю якості (процес рецензування, *The quality control system / Reviewing process*);
- ставлення до плагіату (*Plagiarism policy*) — вказати запроваджені заходи для виявлення і запобігання публікації матеріалів, в яких мають місце порушення етики наукових досліджень, включаючи плагіат, маніпулювання цитатами, фальсифікацію, або фальсифікація даних та ін.;
- публікаційна етика (*Publication ethics and publication malpractice statement*);
- заява про конфіденційність (*Privacy statement*);
- виявлення та запобігання конфлікту інтересів (*Conflict-of-Interest statement for publications*); журнал повинен мати чітку політику щодо можливих конфліктів інтересів редакторів, авторів і рецензентів, і ця політика має бути чітко викладена на сайті журналу;
- положення про відкритий доступ (*Open Access statement*) — на сайті треба детально описати процедури доступу до всього журналу або до окремих статей, умови передплати на журнал, оплати перегляду статей тощо; якщо журнал використовує політику відкритого доступу, це потрібно також акцентувати на сайті;
- умови (текст) ліцензійної угоди (*Licensing terms*) для всіх опублікованих статей, як в *html*, так і в *pdf* форматі;
- положення про авторські права (*Copyright notice*); інформація про авторське право і ліцензування статей повинна бути чітко викладена на веб-сайті журналу;
- договір про передачу прав від автора до видавця (*License agreement*);
- політика архівування матеріалів (*Archiving*): детально описані заходи з електронного архівування журналу, створення резервних копій наукового контенту, збереження доступу до вмісту журналу;
- редакційні збори, витрати на обробку рукописів (*Article processing charges (APC) the journal's policy for author fees*): будь-які збори або оплата, потрібні для обробки рукописів і / або публікації матеріалів у журналі, повинні бути чітко вказані, усі витрати на публікацію необхідно роз'яснити авторам ще до подання рукопису на експертний розгляд;
- інформація про передплату (*Subscription*);
- бізнес-моделі журналу (наприклад, авторські збори, передплата, реклама, передрук матеріалів, інституційна і / або організаційна підтримка) (*Sources of support / Sources of financing*).

Бажано, щоб кожний інформаційний блок мав окрему *URL*-адресу (окрему сторінку або посилання на сайті).

Також на сайті необхідно вказати, що видання дотримується вимог міжнародних видавничих конвенцій [5] та загальноприйнятих норм найкращих редакційних практик [6].

Доцільно розташувати посилання на документ *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing* [7], використавши його як основу політики видання, і дотримуватись його для входження у міжнародні наукометричні бази *Scopus* та *Web of Science* [8].

Якщо виокремити питання, пов'язані з поданням статей до журналів, які входять до наукометричних БД, то до правових аспектів належать чітке визначення авторства статті, відсутність плагіату та правильне оформлення посилань на інші джерела, наявність прав на опублікування даних, що містяться в матеріалі, належним чином захищені персональні дані автора та осіб, згаданих у статті, належним чином захищені права інтелектуальної власності [9, 10].

На сайті видавництва *Elsevier*, наприклад, зазначені основні причини, через які журнали *Elsevier* мають право не брати статті до друку і через які багато рукописів не доходять навіть до рецензування [11]. Журнали *Elsevier* направляють на рецензування лише 30—50 % всіх отриманих рукописів.

Основні причини відмови у рецензуванні:

1. Стаття не відповідає технічним параметрам — виявляються елементи, які можуть бути плагіатом або ж містяться в статтях, раніше поданих в інші наукові журнали (перевидання статті або її частин, подання статті одночасно до кількох журналів, використання текстів та ілюстрацій без дозволу правовласника);

2. Текст статті укладено на основі іншої роботи автора, він є розширеним варіантом інших робіт або наукових доповідей автора чи його співавторів, а результати дослідження другорядні, не є внеском у розвиток науки;

3. Невідповідність критеріям визначення тих осіб, яких можна вважати авторами статті, чи осіб, які зробили до неї внесок, відповідно до стандартів, ухвалених у певній галузі;

4. Захист персональних даних. Редактори повинні підкорятися закону про збереження конфіденційності в тій юрисдикції, до якої вони належать. У будь-якому випадку вони повинні завжди захищати конфіденційність індивідуальної інформації, отриманої в ході досліджень і іншій професійній діяльності (наприклад у спілкуванні між лікарями та пацієнтами). Зокрема, завжди необхідно отримати письмову згоду на публікацію від осіб, які можуть впізнати себе або бути впізнані іншими (наприклад з опису клінічних випадків або фотографій). Можливо опублікування персональної інформації без чітко висловленої згоди, якщо громадські інтереси переважають можливий збиток, отримати згоду неможливо, і розумна людина, швидше за все, не стане заперечувати проти публікації. Редактори, які прагнуть втілити в життя принципи найкращої практики, можуть сформулювати свою політику щодо опублікування персональних даних (наприклад даних, що дають змогу ідентифікувати індивіда, або фотографій) і чітко пояснити цю політику авторам;

5. Захист прав інтелектуальної власності. Редакції повинні уважно ставитися до питань, що стосуються інтелектуальної власності, й урегульовувати випадки можливих порушень законів і договорів про охорону інтелектуальної власності, а саме: застосовувати інструменти виявлення плагіату (наприклад спеціальні програми, пошук подібних заголовків) у статтях, запропонованих до публікації (або у всіх статтях, або у разі виникнення підозр); підтримувати авторів, чие авторське право було порушено, або тих, хто став жертвою плагіату; бути готовими до захисту авторських прав і до переслідування порушників (наприклад шляхом запитів для відкриття статей або видалення матеріалів з веб-сайтів).

Підсумком викладеного можуть слугувати положення міжнародного документа "Відповідальність за публікації досліджень (Відповідальна наукова публікація). Міжнародний стандарт для авторів" (ухвалено під час міжнародної конференції *Promoting Research Integrity in a Global Environment* (Сприяння інтеграції наукових досліджень в глобальному середовищі), Сінгапур, 2010, 22—24 липня).

Дослідження, про які науковець повідомляє у підготовленій до журналу статті (публікації), мають бути виконані відповідно до етичних норм, автори мусять дотримуватися всіх необхідних норм права. Дослідники засвідчують при цьому, що представлена робота є оригінальною, не є плагіатом, не була опублікована в іншому місці видання. Вони повинні нести колективну відповідальність за подану і опубліковану роботу. Авторство наукових публікацій має точно відображати особистий внесок кожного в роботу. Джерела фінансування та відповідні конфлікти інтересів повинні бути розкриті.

Основні норми підготовки і оприлюднення статей:

- неможна надсилати статтю до кількох журналів одночасно, треба дочекатись відгуку від першого журналу, і лише після відмови подавати її у інший. Міжнародні етичні стандарти забороняють множинне одночасне подання;
- цитуючи інші публікації, необхідно робити у тексті посилання на використані роботи, виділяючи цитати (запозичений текст), наприклад, взявши їх у лапки, щоб не отримати звинувачень у плагіаті;
- треба використовувати й описувати у результатах дослідження досліди та експерименти, які не можуть стати підставою для звинувачення у порушенні наукової етики;
- перед поданням роботи на розгляд до редакції будь-якого видання потрібно уважно ознайомитись з його редакційною політикою у частині дотримання вимог наукової етики й авторського права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Budapest Open Access Initiative. URL: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-recommendations> (дата звернення: 15.08.2018).
2. Комітет з етики наукових публікацій (Committee on Publication Ethics, COPE). URL: <http://publicationethics.org/> (дата звернення: 15.08.2018).
3. Дослідницька та видавнича етика Elsevier: Publishing ethics. URL: <https://researcheracademy.elsevier.com/publication-process/ethics> (дата звернення: 15.08.2018).
4. Publishing Ethics Resource Kit for editors. URL: <http://www.elsevier.com/editors/perk> (дата звернення: 15.08.2018).
5. Принципы прозрачности и лучшей практики научных публикаций. URL: <https://openscience.in.ua/bestpractice.html> (дата звернення: 15.08.2018).
6. Нормы поведения и наилучшая практика для редакторов. URL: <https://openscience.in.ua/code-of-conduct.html> (дата звернення: 15.08.2018).
7. Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing. URL: <https://doaj.org/bestpractice> (дата звернення: 15.08.2018).
8. Подготовка и издание научного журнала. Международная практика по этике редактирования, рецензирования, издания и авторства научных публикаций: Сборник переводов / Сост. О.В. Кириллова. М.: Финансовый университет, 2013. 140 с. URL: http://academy.rasep.ru/files/documents/____3_1.pdf (дата звернення: 15.08.2018).

9. Responsible research publication: international standards for authors (Position statement developed at the 2nd World Conference on Research Integrity, Singapore, July 2010). 2011.
10. ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) uniform . URL: http://www.icmje.org/urm_main.html (дата звернення: 15.08.2018).
11. Thrower P. Eight reasons I rejected your article. A journal editor reveals the top reasons so many manuscripts don't make it to the peer review process. URL: <https://www.elsevier.com/connect/8-reasons-i-rejected-your-article> (дата звернення: 15.08.2018).

REFERENCES

1. Budapest Open Access Initiative. URL: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-recommendations>
2. Committee on Publication Ethics, COPE. URL: <http://publicationethics.org>
3. Elsevier: Publishing ethics. URL: <https://researcheracademy.elsevier.com/publication-process/ethics>
4. Publishing Ethics Resource Kit for editors. URL: <http://www.elsevier.com/editors/perk>
5. Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing. URL: <https://openscience.in.ua/bestpractice.html> [in Russian].
6. Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors. URL: <https://openscience.in.ua/code-of-conduct.html> [in Russian].
7. Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing. URL: <https://doaj.org/bestpractice>
8. Preparation and publication of a scientific journal. International practice on the ethics of editing, reviewing, publishing and authorship of scientific publications: Collection of translations / Comp. O.V. Kirillova (2013). Moscow. URL: http://academy.rasep.ru/files/documents/____3_1.pdf [in Russian].
9. Responsible research publication: international standards for authors (Position statement developed at the 2nd World Conference on Research Integrity, Singapore, July 2010). 2011.
10. ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) uniform . URL: http://www.icmje.org/urm_main.html
11. Thrower P. Eight reasons I rejected your article. A journal editor reveals the top reasons so many manuscripts don't make it to the peer review process. URL: <https://www.elsevier.com/connect/8-reasons-i-rejected-your-article>

K.S. Shahbazian, PhD,
Center for Research of Intellectual Property
and Technology Transfer of the NAS of Ukraine

REQUIREMENTS FOR THE PROTECTION OF COPYRIGHT ON ARTICLES IN SCIENTIFIC JOURNALS, BELONGING TO SUCH BIBLIOGRAPHIC AND ABSTRACT DATABASES AS SCOPUS, WEB OF SCIENCE, INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL

A number of issues related to the placement of scientific publications in scientometric bibliographic bases are considered: legal requirements for journals for inclusion in these databases, and requirements for materials to be published in journals, which are indexed in such bibliographic databases as SCOPUS, Web of Science, COPERNICUS.

Keywords: requirements for magazines for inclusion in international scientometric databases, open access policy, rules of citation, plagiarism, forensic examination on authorship, copyright law.